

STK'LARIN İSLAM MEDENİYET TASAVVURUNA KATKILARI VE TÜRKİSTANLI KADINLAR¹

Dr. Hasan OKTAY

Kafkassam, Kafkas Stratejik Araştırmalar Merkezi Başkanı

Sivil Toplum Örgütleri, STK'lar yapısal işlevleri bakımından genelde batı medeniyetinin özelde ise Hıristiyanlığın İslam coğrafyasında yayılabilmesi amacıyla kurulan misyoner örgütlerinin modernize edilmiş hali olarak kabul edilmektedir.² Yöntem olarak kullandıkları eylem ve söylemler bütünlüğü taktik ve stratejilerinin ana gayesi batı medeniyeti ve Hıristiyanlığın çeşitli mezheplerini yayma üzerinedir. Böyle olunca STK'ların kuruluş gayesi iyi bilinmezse doğacak sorunlar ve sorumluluklar düşman silahıyla aynileşme şeklinde tezahür edebilir. Onun için STK kuram ve mantığını iyi analiz edip, yalnızca yöntem stratejilerini uygulanabilir bir kültür süzgecinden geçirilip hayata kazandırılabilirler. İslam coğrafyasında milli oluşum şeklinde tezahür edebilecek sivil anlamda toplum kuruluşlarına oldukça fazla ihtiyaç vardır. Genelde otoriter eğilim gösteren ve devletçiliğin hakim olduğu İslam coğrafyasında STK formatında çalışabilen kuruluşların milli olmaları sonderece önemlidir.

Türkistan İslam medeniyetinin beşiğidir.³ İslam dini Arabistan'da doğmuş, siyasal çalkantılara iktidar kavgalarıyla her geçen gün yayıldığı coğrafya genişlerken daha ferah bir coğrafya Türkistan'da İslam Medeniyeti dönüşmeye gelişmeye başlamış ve Türkistan'ın devamı olarak İran üzerinden Anadolu'ya gelerek doruk noktasına ulaşmıştır.

İslam medeniyet tasavvuru Arap ve Türk üslubu diye iki farklı ana damarı bünyesinde barındıran dünyaya şekil verme iddiasındadır. Bu iddiayı temellendirdiği ana coğrafya Avrasya coğrafyasıdır. Araplarla Afrika'ya açılan medeniyet tasavvuru Türklerle Avrasya ve Avrupa'ya kadar gidebilmiştir.

İslam Medeniyet tasavvurunun cihana yayılma stratejisi devletleşmeyi, devletleşme de peşinden medeniyetin hemen hemen bütün sahalarında başarıların zirveye çıkmasını sağladı. Devletin siyasal varlığı halkına rahat bir yaşam sunarken bu yaşamın entelektüel birikime, el sanatları ve fikir eserlerinin

¹ Bu makale, 11-13 Mayıs 2014 tarihinde Eskişehir'de düzenlenen 'Türk Dünyası Sivil Toplum Zirvesi' nde bildiri olarak sunulmuştur.

² Ngo'lar: Küreselleşmenin Misyonerleri; <http://trdocs.org/docs/index-19181.html>

³ Zeki Velidi Togan; Bugünkü Türki Türkistan ve yakın tarihi, İstanbul 1981.

emsalleriyle kıyaslanamayacak seviyelere çıkmasını sağlamıştır. İslam medeniyeti siyasal hakimiyetin, Müslümanların hür ve bağımsız yaşadığı topraklarda gelişimini tamamladığını göstermektedir. Bağımsızlığını yitiren Müslüman halkın artık medeniyetin inkişafını devam ettirebilmesi ihtimali her geçen gün azalmaktadır.

İslam medeniyetinin önemli merkezlerinden olan Türkistan Rus işgaline maruz kaldıktan sonra bu topraklarda varlıklarını sürdüren milyonlarca Müslüman müthiş bir baskı ve zulüm altında günlük hayatlarını devam ettirmek zorunda kalmıştır. Bu baskılar ve ahaliyi ayakta tutacak aydın zümrelerin bir bir öldürülmesi, topraklarından sürülmesi medeniyet kodlarının açıktan saldırıya uğramasıyla kriz başlamıştır. Ruslar öncelikle sömürmek sonra da bölgeyi Ruslaştırmak için her fırsatı değerlendirerek Türkistan coğrafyasına hakim olmuşlardır.⁴ Anadolu coğrafyasında oluşan medeni inkişafın beşiği olarak bilinen Türkistan bu şekilde bir baskı cenderesine alınınca Anadolu-Türkistan bağları geçici bir irtibatsızlık sürecine girerek karşılıklı etkileşim adeta durmuştur. Ruslar bu bağlantıyı 1801'de Tiflis'e girerek başlattıkları Kafkasya hareketi 1828'de imzalanan Türkmençay anlaşmasıyla kesmişler ve böylece İstanbul ile Türkistan'ının karasal irtibatını kopartmıştır.⁵ İslam Medeniyet tasavvurunun başkenti İstanbul ile o medeniyete beşiklik yapmış Türkistan'ın irtibatının kesilmesi ile birlikte Ruslar Türkistan'ı işgale başlamışlardır.⁶ Türkistan coğrafyasını İslam dünyasının çok önemli bir parçası olarak ele alındığında Rus işgalinin nasıl bir tahribat yaptığı daha iyi anlaşılır. Önemli bir kültür ve medeniyet merkezinin işgal altında olması o medeniyetin tasavvur ve gelecek planlamasını yapmasında büyük bir engel ortaya çıkarır. Kaldı ki Ruslar bölgeyi işgal etikten sonra bölgede dönüşüm değişim ve bölge dinamiklerini yok etmeye yönelik müthiş bir hamle yapmışlardır. Bu hamleler neticesi Rusların emellerine hizmet edecek bir altyapı planlamasıyla Türkistan coğrafyasındaki halkı medeniyet bağlarıyla olan irtibatını keserek kendi kültürel dairesine devşirmek istemiştir. Bu baskı ve yıldırma hamleleri Türkistan coğrafyasında yaşayan ve İslam medeniyetinin önemli bir unsuru olan halkı içine kapatmış, direnebilmek için kapanan halk medeniyetinin kültürel kodlarını sessizce devam ettirerek o kodların yaşamasını o kodlarla yaşayarak ortaya koymuştur.

⁴ Baymirza Hayit, Basmacılar, Ankara 1997

⁵ Hasan Oktay, Revan Hanlığı, yayınlanmamış doktora tezi, Malatya 1997

⁶Edward Allworth, Central asia, 130 years of Russian Dominance: A Historical Overview, Durham 1994.

İşte bu noktada baskı ve yıldırma hareketıyla Türkistan coğrafyasında hayat süren halkın erkekleri ölüm cezaları, sürgün işkence baskı ve zulümle yıldırılırken medeniyetin kodlarını Türkistanlı kadınlar nesilden nesile sözlü olarak aktarmışlar, medeniyeti yaşanır kılmışlardır. Ünlü Kırgız yazar Cengiz Aytmatov'un babası Törökul Aytmatov'un başından geçenler ve babasının öldürülmesinden sonra annesinin verdiği hayat mücadelesi bir medeniyet ateşinin nesilden nesile nasıl aktarıldığına iyi bir örnektir.⁷ 1938 yılında tek suçları vatanı sevmek ve sıradan insanlar olarak medeniyetlerini devam ettirmek isteyen 137 aydın hiç bir gerekçe gösterilmeden alelacele kurulan mahkemede 10'ar yıl ceza almalarına rağmen gizlice bir fabrikanın kuyusu kenarında infaz edilerek o kuyuya gömülen cesetler zannedildi ki hiç bir zaman bulunmayacak ve baskı zulüm abad olacak. Oysa bir bekçi bu olayı görür ve bu olayın etkisiyle yıllarca susar ölüm döşeginde son arzusu olarak kızına bu olayı anlatır kızı Babüra ise artık bu sırrın fazla saklanması bir anlamı olmadığına karar vererek olayı her yerde anlatarak olayın resmi makamlara intikal etmesini sağlar. Böylece harekete geçen Kırgız makamlar adı geçen fabrikanın kuyusunda kazı çalışmaları yaparak cesetlere ulaşılır ve bir karanlık tarih aydınlatılır. Türkistanlı kadınların Sovyet döneminde ortak çilesi erkeklerinin baskı ve zulüm altında kendilerini ifade edememeleri evlerinin geçimini sağlayamayacak derecede takibata uğramalarından dolayı bütün işleri tek başlarına yapmak zorunda kalmalarıdır. Bu durum aslında Sovyetlerin İslam dini ve medeniyetini yok etmek için uyguladığı bir metottur. Medeniyetin kültürel kodlarını değiştirerek o toprakları sömüreceğine inanan Sovyet yetkililer uzun yıllar süreceğini hesap ettikleri rejimlerinin yıkılmasının da önünü açmış oldular. Türkistan kadını evinin geçimini sağlarken ilk etapta Sovyet rejiminin etki alanından çıkmaya çalışarak ve kendi geleneksel değerlerini aileye aktararak bu değerlerin nesilden nesile geçmesini sağladı. evde geleneksel örf adetleri Sovyet baskısına rağmen sürdürülmesinin Türkistan coğrafyasının bağımsızlığının temelini atmış oldu. Ailede birey eğitiminin zor şartlarda devam ettirilmesi medeniyetin tüm baskılara rağmen devamını, en azından şartlar oluştuğunda yeniden varolabilmesinin sağlıklı zemini hazırlanmış oluyordu. Azerbaycan'da, Kazakistan'da, Kırgızistan'da, Özbekistan'da Türkmenistan'da ve Çin işgali altındaki Uygur bölgesinde İslam medeniyetinin işgal ve baskıcı tutumlara rağmen ailede birey eğitiminin bir neticesi olarak yeniden canlanmasını sağlamıştır. Türkistan coğrafyası Rus işgalinden çıkıp bağımsız devletler kurulunca herkesin merak ettiği bir soru ilk akla gelenler arasındaydı. Baskıcı

⁷ Roza Aytmatova, Tarihin ak sayfaları, Cengiz Aytmatovun babasının katledilişinin hazin öyküsü, Erzurum 2011.

ve medeniyetin kodlarını değiştirici Sovyet rejiminin yetiştirdiği insan modeli üzerinde bağımsız bir medeniyet tasavvuru gelişebilir miydi. Bu soruya cevap vermek için beklemek gerektiğini söyleyenler baskıcı rejimlerde geleneğin örf ve adetlerin zamanla dumura uğrayacağı, yok olacağı beklentisinden hareket ederek yeni bir insan modelinin ortaya çıkması ve artık kurulan bu devletlerin İslam medeniyet tasavvuru dairesinde olamayacağı beklentisi içerisine girmişlerdi. Müslüman Türkistanlı kadının tüm baskı ve medeniyet kodlarıyla oynayan baskıcı rejimlere rağmen medeniyet tasavvurunun her hangi bir öğesini devam ettirmenin bile ayakta kalmak için önemli bir hareket olduğunun farkında olmadan çocuklarına aktardığı bilgi, tecrübe ve geleneksel davranış biçimleri bağımsızlığın ana unsuru olmuştur. Hatta bağımsızlık sonrası Türkistan devletlerinde beklenenin dışında Sovyet rejiminden normal hayata geçişin bu derece rahat bir süreç izlemesi Türkistanlı kadınların bir başarısı olarak görülmelidir.

İlk İslam bilgilerinin bölgeye gelmesiyle başlayan bilginin imana, imanın medeniyete dönüşme süreci Türkistan'da başarıyla tamamlanmış, ve bu süreç devletleşmeye büyük imparatorluklara dönüşmüştü. ⁸ Düşüncenin medeniyete dönüşmesinde Türkistan İslam medeniyeti açısından son derece verimli topraklardır. Bu topraklarda yaşayan Türkler yüzyıllara yayılan bir medeniyet tasavvurunu hayata geçirirken son 200 yıllık Rus istilası bir kesintiye uğratmış, fakat Türkistanlı kadınların çileli gayretleriyle medeniyet tasavvuru nesilden nesile aktarılarak yaşanır kılınmış ve bağımsızlık sonrası da bu tasavvur yeniden dirilmiştir.

Bağımsızlığını ilan eden Türkistan cumhuriyetlerinin gelecekte sağlam temellere oturabilmesi için bu çilekeş kadınların verdiği mücadeleyi yeni bir modele dönüştürerek yeni bir rol-model stratejisiyle İslam Medeniyet tasavvurunda hak ettikleri yeri alacaklardır.

İşte sivil milli islami STK'ların anadınamiğini oluşturacak kültürel zemin çileli mücadeleyle ortaya konan bu kazanımların üzerine inşa edilmelidir. STKlar milli kimlik ve kültürün sağlıklı yaşanabilmesine etki ve katkı sağlamalıdır.

⁸ Barthold, Moğol İstilasına kadar Türkistan, İstanbul 1980.

